

А. І. БАЛАКЛИЦЬКИЙ

Андрій Іванович Балаклицький, здобувач Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

СУЧАСНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Початок державно-правового розвитку у XXI ст. характеризується значним посиленням світових трансформаційних процесів і насамперед процесів глобалізації та регіоналізації, які суттєво впливають на суспільно-політичне життя в цілому та мають величезне теоретико-прикладне значення. У зв'язку із цим у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі вказані проблеми стали об'єктом і предметом пильної уваги вчених, про що, зокрема, свідчать монографічні та інші публікації, тематичні конференції, «круглі столи», наукові симпозиуми тощо.

Слід зазначити, що підвищений інтерес широких верств населення до процесів глобалізації пов'язаний з багатьма факторами як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. До таких факторів або чинників, на нашу думку, потрібно насамперед віднести подвійний характер глобалізації, який полягає у тому, що, з одного боку, глобалізація дає змогу підвищити продуктивність та ефективність виробництва, сприяє спільному, тобто шляхом діалогу та узгоджених дій, вирішенню глобальних проблем людства, а з іншого боку, процес глобалізації підсилює нерівність та суттєво зменшує об'єктивне і корисне різноманіття людських культур, підриваючи тим самим основи громадянського суспільства. Таким чином, тенденції державно-правового й суспільно-політичного розвитку, породжені глобалізацією, мають як позитивне, так і негативне значення, що підсилює неоднозначне ставлення до цього комплексного процесу з боку суспільства, яке виражається, серед іншого, у появі та посиленні антиглобалістського руху не тільки на рівні окремих верств населення певного суспільства, а й також на рівні різних держав.

У зв'язку із цим **метою** статті є дослідження основних сучасних методологічних підходів до визначення та розуміння поняття глобалізації.

Розгляд питання щодо основних методологічних засад або підходів дослідження того чи іншого явища об'єктивної соціальної дійсності має величезне значення, оскільки методологія допомагає комплексно та системно осмислити, узагальнити і впорядкувати наукові знання у певній галузі або сфері, а також певним чином їх систематизувати, користуючись при цьому накопиченим емпіричним (фактичним) матеріалом.

Слід насамперед констатувати, що питання про поняття та природу цього всеохоплюючого процесу досі є відкритим у сучасній науковій літературі, незважаючи на пильну увагу з боку науковців до цього явища, яка спостерігається вже не одне десятиліття. У зв'язку із цим заслуговують на увагу значні здобутки вітчизняних та західних науковців, насамперед філософів, юристів, економістів, соціологів, які першими звернулися до дослідження проблем глобалізації і вже накопичили певні знання про цей феномен. Так, до числа найбільш значимих закордонних досліджень слід віднести праці З. Баумана, М. Марченка, В. Нерсесянца, Р. Робертсона, Дж. Сороса, Д. Перкінса, Р. Нейдера, Р. Райта, Б. Дікона, М. Халса, П. Стабса, Ю. Тихомирова, В. Чіркїна та інших авторів. Незважаючи на те, що в українській науковій думці проблеми взаємозв'язку глобалізації і держави розглядаються менш інтенсивно, окремі аспекти цього складного, неоднозначного й суперечливого процесу висвітлено в роботах: Ю. Шемшученка, Н. Оніщенко, О. Зайчука, О. Копиленка, В. Журавського, Л. Луць, М. Козюбри, А. Колодія, Ю. Оборотова, П. Рабіновича, О. Скрипнюка, О. Тихомирова, О. Петришина, С. Стеценка, Н. Пархоменко, В. Співака, Л. Удовики, В. Денисова та ін.

Насамперед варто зауважити, що поступове запровадження терміна «глобалізація» в науковий обіг за даними різних джерел пов'язано з такими іменами зарубіжних вчених, як К. Ясперс, Дж. Маклін, Т. Левіт, Р. Робертсон, К. Омае. Як зазначають окремі наукові джерела, прийнято вважати, що термін «глобалізація» вперше з'явився у 80-х рр. XX ст. і був уведений американським вченим Т. Левітом, хоча про глобальні проблеми почали говорити дещо раніше – наприкінці 60-х років¹. Зокрема, як вказують окремі джерела, сам термін глобалізація почав епізодично застосовуватися з кінця 60-х рр. XX ст., а вперше був поставлений у центр концептуальних конструкцій у 1981 р. американським соціологом Дж. Макліном, який запропонував «зрозуміти історичний процес посилення глобалізації соціальних відносин і дати йому пояснення»². З середини 80-х рр. концепція глобалізації набула поширення в значному колі науковців, про що свідчить, зокрема, книга Р. Робертсона «Глобалізація: соціальна теорія і глобальна культура»³. Він, так само як і японський вчений К. Омае, розглядав світову економіку в контексті взаємного впливу трьох силових та економічно розвинутих центрів: ЄС, США і Японії, а також домінування на світовій економічній арені «глобальних фірм». Основні погляди К. Омае на глобалізацію були викладені у його праці «Світ без кордонів»⁴.

Незважаючи на тривалу наукову дискусію щодо проблем глобалізації, яка вже відбувається як мінімум понад двадцять років, єдиного визначення поняття глобалізації, а тим більше, загальноновизнаного розуміння

її сутності, не склалося. Як зазначається у сучасній юридичній літературі, поняттю глобалізації відповідає безліч різних, часом суперечливих явищ, процесів, тенденцій, що різною мірою поширюються в глобальних масштабах. Звідси – різноманіття інтерпретацій та відповідних наукових поглядів на це поняття. Така розмаїтість наукових підходів пояснюється, з одного боку, складністю й специфікою феномена глобалізації, а з другого, – усе різноманіття термінології, що використовуються, є проявом не лише наукових цілей, а виражає, по суті, авторське ставлення до цього процесу⁵.

Протягом тривалого часу в науковій літературі глобалізацію тлумачили як суто економічне явище. Зокрема, всесвітньо відомий американський економіст та фінансист Дж. Сорос розуміє глобалізацію насамперед як вільний рух капіталів і подальше зростаюче домінування глобальних фінансових ринків та транснаціональних корпорацій над національними економіками⁶. М. Делягін розглядає глобалізацію як вищу стадію інтеграції, процес потужного й стрімкого формування єдиного загальносвітового фінансово-економічного простору на базі нових, переважно комп'ютерних технологій⁷.

Крім економічного підходу у дослідженні глобалізації, важливе значення має також і соціологічний підхід, на важливість якого звертає увагу М. Фезерстоун, говорячи про те, що сучасні процеси глобалізації вимагають від соціологів переосмислення положень, на яких базується ця наука. Виклик для соціології, на думку вченого, полягає в потребі пояснити процеси глобалізації як нової форми соціального життя, тоді як предметом соціології тривалий час вважалося суспільство, яке розумілося винятково як обмежена національна держава⁸.

Соціологічний підхід у дослідженні глобалізації охоплює досить широкий спектр відносин, серед яких варто виділити сучасні демографічні тенденції, сферу боротьби з бідністю, проблеми охорони здоров'я, міграційні процеси тощо. Так, усвідомлюючи обмеженість моделей економічного детермінізму в розумінні сучасних глобалізаційних процесів, Н. Римашевська та інші представники соціологічного підходу у дослідженні глобалізації пропонують систему координат для оцінки глобалізаційних процесів, у якій людство є не об'єктом, а суб'єктом глобалізації. Глобалізація у їх соціологічному розумінні постає як процес, творцем якого виступає людство, населення планети, представники якого по-різному її сприймають. Закони глобалізації, як і інші соціальні закони, не є абсолютними, а залежать від людей, їх національного менталітету, історичних традицій та культури. Це означає, що не існує і не може бути абсолютних соціальних теорій і законів, вони є результатом стану кожного суспільства окремо. Яким є люди і зв'язки, що об'єднують їх у суспільства, такими є і соціальні теорії. Відмінність стану суспільств, на їх думку, і породжує різне ставлення до проблем і процесів глобалізації⁹.

Крім зазначених теоретико-методологічних підходів у дослідженні глобалізації, особливо в контексті заявленого предмета даної наукової праці, доцільно також декілька слів сказати про політологічний підхід у дослідженні глобалізації, висвітленню різноманітних аспектів якого присвятили свої праці, зокрема, такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як І. Алексєєнко, У. Бек, І. Василенко, Л. Грінін, І. Кресіна, Н. Оніщенко, С. Рябов, Т. Парсонс, М. Марченко, В. Цветков та інші науковці.

Як підкреслюється у науковій літературі, ключовою темою політичного дискурсу з проблем глобалізації є питання щодо зміни традиційної ролі держави як центрального елементу політичної системи суспільства і, відповідно, тих наслідків цього процесу, які можна спостерігати сьогодні й очікувати у майбутньому. Відомо, наприклад, що класична теорія лібералізму висловлювалася на користь мінімальної держави, віддаючи перевагу праву і законслухняності вільних громадян; марксизм пропагував відмирання держави, заміну її самоврядуванням комун; теоретики анархізму звинувачували державу в усіх недоліках і вадах суспільного життя, вимагаючи її повалення. І, навпаки, консерватори вважали державу явищем такого ж фундаментального порядку, як і сама людина, проявом певних життеорганізуючих засад. Погляди ж щодо ослаблення ролі держави, зміну її функцій, а то й відмирання в недалекому майбутньому посіли своє місце і в сучасному політологічному дискурсі з проблем глобалізації. При цьому одночасно загострюється полеміка з питання присутності держави і посилення її ролі в умовах глобальної фінансово-економічної кризи¹⁰.

Необхідно зазначити, що наведені вище підходи до дослідження феномена глобалізації відображають лише певний зріз або аспект вивчення цієї проблематики, а тому дані підходи слід визнати вузькими. Крім вже названих підходів, до вузьких та відносно автономних методологічних підходів дослідження глобалізації, які також набули свого поширення в сучасній науковій літературі, слід віднести комунікативний, культурний, екологічний, геополітичний, онтологічний та деякі інші підходи. Всі вони є, безумовно, дуже важливими для дослідження цього складного та багатоаспектного явища об'єктивної дійсності, оскільки в своїй сукупності забезпечують більш-менш цілісне уявлення про різноманітні процеси глобалізації.

Крім цього, на базі зазначених вище підходів нині у науці склався широкий підхід до розуміння феномена глобалізації, який охоплює вже не тільки окремо взятую сферу або галузь суспільного життя, що визначає певний вимір глобалізації, а й дає змогу органічно поєднати основні постулати цих теорій в єдине ціле. Глобалізація в широкому розумінні пов'язується з розвитком економічної і політичної взаємозалежності країн та регіонів світу до такого рівня, на якому стає можливою і необхідною постановка питання про створення єдиного світового правового поля і світових органів економічного та політичного управління¹¹; з глобальною взаємозалежністю держав, економік, культур¹². Глобалізація – це одна із цивілізаційних моделей, яка включає в себе економічний, соціально-культурний і нормативний компоненти¹³. Глобалізацію розглядають також і як свого роду екстраполяцію відносин, які склалися між найбільш розвиненими державами світу, на міжнародні відносини¹⁴.

Одним із найбільш послідовних дослідників глобалізації з точки зору широкого підходу є М. Марченко, який звертає увагу на такі методологічно важливі аспекти у визначенні глобалізації, як системність (відносно впорядковані сфери та галузі суспільного життя, що охоплені глобалізацією), динамізм та збірність (глобалізація – це не єдиний, одноразовий процес, який має місце в певній окремо взятій галузі або сфері, а сукупність багатьох процесів, що відбуваються в найрізноманітніших сферах життя суспільства і держави). Виходячи з цих методологічно значущих положень, вчений визначає глобалізацію з точки зору системного підходу як багатоаспектну та різнорівневу інтеграцію різноманітних державно-правових, економіко-фінансових і суспільно-політичних інститутів, що існують у світі, а також ідей, принципів, зв'язків, морально-політичних, матеріальних та інших цінностей, різноманітних відносин¹⁵.

У процесі розгляду важливих теоретико-методологічних проблем, що стосуються глобалізації, слід також звернути увагу на її нерівномірний та, водночас, все більш охоплюючий характер. Дослідники проблем глобалізації у переважній більшості зазначають, що глобалізація найбільшою мірою охоплює економічну, фінансову та технологічну сфери, меншою – політику, ще менше – духовне життя суспільства, традиції та національну культуру¹⁶. При цьому потрібно констатувати випереджаючий характер розвитку глобалізації саме в економіці порівняно з іншими сферами життя суспільства та держави. Це, в свою чергу, означає, що при здійсненні аналізу системи глобалізаційних факторів, які здійснюють повсякденний вплив на сучасну державу і право, слід виходити з того, що найбільш важливими з них все більш виразно виступають економіко-фінансові фактори. Саме вони справляють найбільший вплив не тільки на процес функціонування сучасних держав та їх правових систем, а й на їх внутрішній та зовнішній імідж, на соціальну, політичну, духовну, культурну сфери життєдіяльності суспільства, а також на тенденції їх розвитку¹⁷.

Крім цього, для подальшого дослідження заявленої проблематики важливим є й те, що переважна більшість науковців поділяють думку про суперечливість і дихотомічність процесу глобалізації. Так, український вчений Б. Гуменюк зауважує, що «визначальною тенденцією розвитку сучасного світу стала глобалізація – процес, який проникає у всі континенти та сфери суспільного життя: економічну, політичну, гуманітарну. Вплив глобальних процесів відчутний у кожній країні і є надзвичайно суперечливим та неоднозначним. З одного боку, глобалізацію можна вважати рушійною силою прогресу, оскільки вона дає кожній країні долучитися до інформаційних технологій обміну товарами, послугами, інформацією, капіталами тощо. Проте, з другого боку, глобалізація створює значні загрози національному устрою суспільного життя, традиціям, світогляду та іншим суспільним цінностям»¹⁸.

Крім цього, варто зауважити, що визнання як недоліків, так і переваг глобалізації, на нашу думку, є найбільш обґрунтованим з методологічної точки зору, оскільки саме такий підхід також дає змогу комплексно, неоднозначно, системно та якомога глибше досліджувати процеси глобалізації, уникаючи їх однобічного сприйняття й тлумачення, з метою забезпечення використання її переваг та запобігання загрозам.

Саме у такому, широкому та системно-функціональному значенні розуміють глобалізацію більшість сучасних вчених, у тому числі в Україні. Зокрема, фундатор української юридичної науки, академік НАН України Ю. Шемшученко визначає глобалізацію як діалектичний процес, що поєднує тотожності і відмінності, універсалізм та партикуляризм, характеризується стійкими тенденціями до загальносвітової, міждисциплінарної інтеграції у політичній, економічній, соціальній та духовній сферах¹⁹. Майже так само тлумачить глобалізацію І. Лукашук – це багатоплановий, макромасштабний всесвітній процес, що охоплює всі сторони життя суспільства та поєднує національні соціально-економічні утворення в єдину світову економічну та суспільну систему²⁰.

Враховуючи системний зріз дослідження глобалізації як об'єктивного явища сучасної соціальної дійсності, можна виділити такі його найбільш важливі та взаємопов'язані між собою аспекти:

- 1) ментальна або культурно-ідеологічна глобалізація – це комплексний процес «уніфікації» традицій, релігій, культури та ідеології;
- 2) територіальна глобалізація – це процес укрупнення державних та наддержавних утворень;
- 3) економічна глобалізація – це процес об'єднання ринків (капіталу, трудових ресурсів, товарів і послуг) та економічних форм, під яким розуміється укрупнення організаційних структур економіки (компаній, фірм, корпорацій тощо);
- 4) інформаційно-комунікативна глобалізація – це один із найбільш значущих та показових інтеграційних процесів, що включає в себе розвиток комунікативних можливостей та використання космічного простору для передачі інформації, появу, швидке зростання глобальних інформаційних мереж, а також комп'ютеризацію багатьох процесів життєдіяльності людства;
- 5) етнічна глобалізація, яка полягає у зростанні загальної чисельності населення планети та взаємній асиміляції різноманітних етнічних груп²¹.

Підсумовуючи вищезазначене, варто наголосити, що в сучасних умовах розвитку людства явище глобалізації потрібно розглядати саме з позиції системно-функціонального підходу, який допомагає враховувати різноманітні аспекти його прояву та функціонування, і саме на цій методологічній основі має здійснюватися подальше дослідження проблем сучасного державно-правового розвитку.

¹ Стеценко С. Г. Глобалізація та право: національний вимір: моногр. / С. Г. Стеценко, Л. О. Васечко. – К. : Атіка, 2011. – 132 с. – С. 8.

- ² Цит. за: *Иноземцев В.* Глобализация: Иллюзии и реальность / В. Иноземцев // Свободная мысль. – 2000. – № 1. – С. 26–36. – С. 28.
- ³ *Robertson R.* Globalization: Social theory and global culture / R. Robertson. – L.: Sage, 1992. – 240 p.
- ⁴ *Ohmae K.* The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy / K. Ohmae. – L.: Collins, 1990. – 223 p.
- ⁵ *Удовика Л. Г.* Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір: моногр. / Л. Г. Удовика. – Х.: Право, 2011. – 552 с. – С. 59.
- ⁶ *Сорос Дж.* Про глобалізацію / Дж. Сорос; пер. з англ. Андрій Фролкін. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 173 с. – С. 7.
- ⁷ *Делягин М. Г.* Глобализация / М. Г. Делягин // Глобалистика: энциклопедия / под ред. И. И. Мазура, А. Н. Чумакова; Центр научных и прикладных программ «Диалог». – М.: Радуга, 2003. – 1328 с. – С. 183.
- ⁸ *Featherstone M.* Global Culture: An Introduction / M. Featherstone // Global Culture, Nationalism, Globalization and Modernity / ed. by M. Featherstone. – London: Sage, 1990. – P. 1–15. – P. 3.
- ⁹ *Римашиевская Н.* Глобализация и мировое население: социодемографические и этнодемографические сдвиги / Н. Римашиевская // Грани глобализации: трудные вопросы современного развития. – М.: Альпина Паблишер, 2003. – С. 289–328. – С. 291.
- ¹⁰ *Співак В. М.* Політико-правовий та соціокультурний виміри глобалізації: моногр. / В. М. Співак. – К.: Логос, 2011. – 416 с. – С. 41.
- ¹¹ *Михеев В. В.* Логика глобализации и интересы России / В. В. Михеев // Pro et Contra. – 1999. – Т. 4. – № 4. – С. 49–64. – С. 49.
- ¹² *Featherstone M.* Global Culture: An Introduction / M. Featherstone // Global Culture, Nationalism, Globalization and Modernity / ed. by M. Featherstone. – London: Sage, 1990. – P. 1–15. – P. 4.
- ¹³ *Атыйат А. С.* Вызовы культурной глобализации для стран третьего мира / А. С. Атыйат // Глобализация и мультикультурализм: доклады и выступления. VII Международная философская конференция «Диалог цивилизаций: Восток-Запад» (г. Москва, 14–16 апреля 2003 г.) / под ред. Н. С. Кирабаева, А. В. Семушкина, Ю. М. Почты, С. А. Нижникова. – М.: Щербинская типография, 2004. – С. 22–25. – С. 22.
- ¹⁴ *Egbewole W. O.* Globalization and its challenges on national legal systems – a case study of Nigeria / W. O. Egbewole // Indian Journal of International World. – New Delhi, 2003. – Vol. 43. – № 2. – P. 330–348.
- ¹⁵ *Марченко М. Н.* Государство и право в условиях глобализации / М. Н. Марченко. – М.: Проспект, 2008. – 400 с. – С. 12–13.
- ¹⁶ *Erdman P.* Tug of War. Today's Global Currency Crisis / P. Erdman. – N.-Y.: St. Martin's Press, 1996. – 173 p.; *Muller H.* Das Zusammenleben der Kulturen. Ein Gegenentwurf zu Huntington / H. Muller. – Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch-Verlag, 1998. – 256 s.; *Bryan L.* The Race for the World. Strategies to build a Great Global Firm. – Boston: Harvard Business School Press, 2000. – 364 p.
- ¹⁷ *Марченко М. Н.* Государство и право в условиях глобализации / М. Н. Марченко. – М.: Проспект, 2008. – 400 с. – С. 19–20.
- ¹⁸ *Гуменюк Б. І.* Україна в глобальному світі / Б. І. Гуменюк // Зовнішня політика України: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / за ред. Г. М. Перепелиці. – К.: ВД «Стилос», 2008. – С. 15–31.
- ¹⁹ *Шемшученко Ю. С.* Теоретичні проблеми державознавства і правознавства в умовах глобалізації / Ю. С. Шемшученко // Національна держава і право в умовах глобалізації: зб. наук. статей. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. – С. 3–8. – С. 3.
- ²⁰ *Лукашук І. І.* Глобализация, государство, право, XXI век / И. И. Лукашук. – М.: Спарк, 2000. – 279 с. – С. 1.
- ²¹ Теория государства и права: учеб. / под ред. В. Я. Кикотя, В. В. Лазарева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ИД «ФОРУМ»: ИНФРА-М, 2008. – 624 с. – С. 141–142.

Резюме

Балаклицький А. І. Сучасні методологічні підходи до дослідження глобалізації: загальна характеристика.

У статті досліджуються сучасні методологічні підходи до дослідження глобалізації. Зокрема, наголошується, що глобалізацію як явище соціальної дійсності вчені, як правило, визначають через вузький або широкий підходи. Вузький підхід до розуміння глобалізації передбачає дослідження лише його певного аспекту або зрізу (наприклад, економічний, соціологічний та ін.). На відміну від вузького, широкий підхід до розуміння феномена глобалізації охоплює вже не тільки окремо взятую сферу або галузь суспільного життя, що визначає певний вимір глобалізації, а й дає змогу органічно поєднати основні постулати цих теорій в єдине ціле. Підкреслюється також, що глобалізація має нерівномірний та суперечливий характер, як позитивні, так і негативні тенденції свого розвитку. На підставі дослідження автором робиться висновок про те, що в сучасних умовах розвитку людства явище глобалізації потрібно розглядати з позиції системно-функціонального підходу, який допомагає враховувати різноманітні аспекти його прояву та функціонування.

Ключові слова: глобалізація, методологія, держава, вузький та широкий підходи до розуміння глобалізації, економічна глобалізація, політична глобалізація, системно-функціональний підхід.

Резюме

Балаклицький А. І. Современные методологические подходы к исследованию глобализации: общая характеристика.

В статье исследуются современные методологические подходы к исследованию глобализации. В частности, подчёркивается, что глобализацию в качестве явления социальной действительности учёные, как правило, определяют через узкий либо широкий подходы. Узкий подход к пониманию глобализации предусматривает исследование лишь определённого аспекта или среза данного феномена (например, экономический, социологический и т.д.). В отличие от узкого, широкий подход к пониманию феномена глобализации охватывает уже не только отдельно взятую сферу или отрасль общественной жизни, что определяет конкретное измерение глобализации, но и даёт возможность органически соединить основные постулаты этих теорий в одно целое. Акцентируется внимание также на том, что глобализация имеет неравномерный и противоречивый характер, как позитивные, так и негативные тенденции своего развития. На основании исследования автором делается вывод о том, что в современных условиях развития человечества явление глобализации нужно рассматривать с позиции системно-функционального подхода, который даёт возможность учитывать разнообразные аспекты его проявления и функционирования.

Ключевые слова: глобализация, методология, государство, узкий и широкий подходы к пониманию глобализации, экономическая глобализация, политическая глобализация, системно-функциональный подход.

Summary

Balaklitskyi A. Contemporary methodological approaches to an investigation of globalization: the general characteristic.

The article explores contemporary methodological approaches to an investigation of globalization. In particular, it is stressed that globalization as a phenomenon of social reality – as a rule – is determined by scientists through a narrow or wide approaches. A narrow one to comprehension of globalization foresees just an investigation of its certain aspect or branch (for example, economic, sociological etc.). Unlike a narrow approach, a wide one to comprehension a phenomenon of globalization takes not only a separately selected field or branch of social life that determines a concrete measurement of globalization, but gives an opportunity to organically unite postulates of these theories in total. The article also pays attention that globalization has an uneven and contradictory character, is characterized by positive and in the same way negative tendencies of its development. Based on an exploration the author concludes that in contemporary conditions of human development phenomena of globalization should be considered from the position a system-functional approach which gives an opportunity to keep in mind different aspects of its revelation and functioning.

Key words: globalization, methodology, state, narrow and wide approaches to comprehension of globalization, economic globalization, political globalization, system-functional approach.

УДК 340.12

О. П. ІВАНЧЕНКО

Оксана Паєлівна Іванченко, аспірантка Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА: НАУКОВИЙ ВЕКТОР, ПРАКТИЧНІ ПОТРЕБИ

Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу є одним із пріоритетних напрямів сучасного правового розвитку. Цей процес – планомірний, включає в себе декілька етапів, на кожному з яких досягається певний ступінь відповідності з урахуванням принципу верховенства права. Є аксіоматичним положення, згідно з яким чим досконалішим, «рівневим» щодо юридичної техніки буде масив вітчизняного законодавства, тим успішнішою буде робота щодо проведення адаптаційних процесів. Не остання роль у розв'язанні цього завдання належить саме систематизації законодавства. Законодавство на сучасному етапі багато в чому не встигає за динамікою розвитку суспільних відносин, інколи вступає в протиріччя з раніш прийнятими правовими актами, колізує з ними. У результаті цього воно містить акти і норми, що формально не діють, в ньому зустрічаються прогалини і неузгоджені положення. Деякі законодавчі акти страждають повтореннями, містять не досить ясні, складні для пересічного громадянина, правопізнавальні конструкції, формулювання, терміни. Різноманіття нормативних актів, велика кількість юридичної інформації потребує визначеного порядку й організованості в системному розподілі правового матеріалу, зручності його використання на практиці. Вирішення цієї складної проблеми, що порушує оптимальні умови правового регулювання, полягає в систематизації. Потреба в ній викликана тим, що завдяки процесу систематизації можна подолати невпорядкованість у системі нормативно-правових актів, забезпечувати їх збалансованість, взаємозв'язок і компактність, позбутися протиріччя у законодавстві. Така діяльність особливо нагальна в умовах розвитку демократичної держави та функціонування громадянського суспільства.

Всебічна систематизація законодавства є першочерговою практичною необхідністю, як певний засіб впорядкування правових структур в умовах гармонізації правової системи України.

Постійний контроль за динамікою поточної правотворчості, узгодженість в єднанні її структурних елементів, їхнє всебічне опрацювання, техніко-правова уніфікованість є основною метою систематизації. Це й зрозуміло. Адже серед найбільш ефективних таких способів – уніфікація національних законодавств, за допомогою якої створюються однотипні, стандартні правові норми, що одноманітно регулюють суспільні відносини або створюють основу для знаходження їх спільності. Однакове правове регулювання відносин підвищує їх ефективність та попереджає юридичні колізії. Досить важливою складовою цього процесу є уніфікація.

У науковій літературі є різні визначення уніфікації законодавства: як процес «регулювання в межах одного правового інституту і поширення дії норм, що раніше призначалися для регулювання визначеного кола відносин»¹; як тенденцію, що виражається «в об'єднанні, укрупненні нормативних актів»². Під уніфікацією розуміють також «усунення розбіжностей в регулюванні визначених відносин»³. Існує думка, що уніфікація — це «процес вироблення єдиних (уніфікованих) правових норм для подібних відносин, незалежно від того, в яких правових формах такий процес здійснюється»⁴. Наведені визначення точно характеризують суть розглянутого явища. Однак вони не позбавлені недоліків. Не слід зводити поняття уніфікації до вироб-